

Archeo-rapport 179

Het archeologisch vooronderzoek Aen Den Hoorn te Zoutleeuw

Vanessa Vander Ginst, Maarten Smeets & Marjolijn De Puydt

**Kessel-Lo, 2013
Studiebureau Archeologie bvba**

Archeo-rapport 179

Het archeologisch vooronderzoek Aen Den Hoorn te Zoutleeuw

Vanessa Vander Ginst, Maarten Smeets & Marjolijn De Puydt

**Kessel-Lo, 2013
Studiebureau Archeologie bvba**

Colofon

Archeo-rapport 179 Het archeologisch vooronderzoek Aen Den Hoorn te Zoutleeuw
--

Opdrachtgever:	DMI Vastgoed
Projectleiding:	Maarten Smeets
Leidinggevend archeoloog:	Vanessa Vander Ginst
Auteurs:	Vanessa Vander Ginst Maarten Smeets Marjolijn De Puydt
Foto's en tekeningen:	Studiebureau Archeologie bvba (tenzij anders vermeld)

Op alle teksten, foto's en tekeningen geldt een auteursrecht. Zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van Studiebureau Archeologie bvba mag niets uit deze uitgave worden vermenigvuldigd, bewerkt en/of openbaar gemaakt, hetzij door middel van webpublicatie, druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook.

D/2013/12.825/43

Studiebureau Archeologie bvba
Jozef Wautersstraat 6
3010 Kessel-Lo
www.studiebureau-archeologie.be
info@studiebureau-archeologie.be
tel: 0474/58.77.85
fax: 016/77.05.41

©2013, Studiebureau Archeologie bvba

Administratieve fiche

Administratieve gegevens

Opdrachtgever	DMI Vastgoed, Herkenrodesingel 4b, 3500 Hasselt
Uitvoerder	Studiebureau archeologie bvba
Vergunningshouder	Maarten Smeets
Beheer en plaats opgravingsgegevens	Deze gegevens werden na het onderzoek overgemaakt aan de opdrachtgever.
Beheer en plaats vondsten en stalen	De vondsten en stalen werden na het onderzoek overgemaakt aan de opdrachtgever.
Projectcode	2013/021
Vindplaatsnaam	Zoutleeuw-Sint-Truidensesteenweg
Locatie	Provincie Limburg, Gemeente Zoutleeuw, Sint-Truidensesteenweg
Kadasternummers	Afdeling 1: Sectie C: perceelsnummers: 42s (partim), 43g (partim) en 43l
Lambertcoördinaat 1	X1: 174776 Y1: 195546
Lambertcoördinaat 2	X2: 174841 Y2: 195524
Lambertcoördinaat 3	X3: 174814 Y3: 195418
Lambertcoördinaat 4	X4: 174752 Y4: 195433
Kadasterplan	Zie fig. 1.1
Topografisch plan	Zie fig. 1.2
Begindatum	01-08-2013
Einddatum	01-08-2013

Onderzoeksopdracht

Bijzondere voorwaarden	Zie de 'bijzondere voorwaarden bij de vergunning voor een archeologische prospectie met ingreep in de bodem: Zoutleeuw-Sint-Truidensesteenweg'
Archeologische verwachtingen	Gelet op de ligging op de flank van een drogere zandrug, de aanwezigheid van plaggenbodems en de nabijheid van de site Lostraat en het middeleeuwse Hof van Riemen, wordt de kans hoog ingeschat dat er bij de geplande werken archeologische sporen zullen worden aangetroffen.
Wetenschappelijke vraagstellingen	<ul style="list-style-type: none">- zijn er sporen aanwezig?- zijn de sporen natuurlijk of antropogeen?- hoe is de bewaringstoestand van de sporen?- maken de sporen deel uit van één of meerdere structuren?- behoren de sporen tot één of meerdere periodes?- welke aspecten verdienen bijzondere aandacht

	bij een eventueel vervolgonderzoek? - Wat is de precieze locatie, aspect (de opbouw en fasering van het defensieve systeem, diepte en onderhoud van de grachten,...) en bewaringstoestand van de vestingwerken? - Zijn er archeologische sporen aanwezig anterieur aan de 17de eeuwse vesting?
Aard van de bedreiging	Bouw van een nieuw dienstencentrum met appartementen
Randvoorwaarden	Zie de 'bijzondere voorwaarden bij de vergunning voor een archeologische prospectie met ingreep in de bodem: Zoutleeuw-Sint-Truidensesteenweg'

Inhoudstafel

Inhoudstafel	p. 1
Hoofdstuk 1 Inleiding	p. 3
Hoofdstuk 2 Historische achtergrond	p. 5
Hoofdstuk 3 Bodemkundige aspecten	p. 15
3.1 Fysiografie	p. 15
3.1.1 Lokale topografie en hydrografie	p. 15
3.1.2 Algemene geologische opbouw	p. 15
3.1.2.1 Tertair geologische opbouw	p. 15
3.1.2.2 Quartair geologische opbouw	p. 17
3.2 Bodemeenheden rond de site en hun eigenschappen	p. 18
Hoofdstuk 4 Werkmethode en resultaten	p. 21
Hoofdstuk 5 Besluit	p. 25
Bibliografie	p. 27
Bijlagen	p. 29
Bijlage 1: Fotoinventaris	p. 31

Hoofdstuk 1 Inleiding

Naar aanleiding van de bouw van een nieuw administratief centrum langs de Sint-Truidensesteenweg te Zoutleeuw werd door Onroerend Erfgoed een bureauonderzoek¹ en een archeologisch vooronderzoek in de vorm van proefsleuven opgelegd.

Het onderzoek werd door DMI Vastgoed aan Studiebureau Archeologie bvba toevertrouwd. Het terreinwerk werd uitgevoerd op 22 juli 2013.

Het projectgebied beslaat ca. 0,41 ha en bevindt zich ten oosten van het centrum van Zoutleeuw en ten noorden van de Sint-Truidensesteenweg (fig. 1).

Fig. 1: Overzicht met aanduiding van het projectgebied.

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) geeft in de directe omgeving van het projectgebied 12 gekende archeologische vindplaatsen weer (fig. 2)². Van deze 12 vindplaatsen hebben 7 vindplaatsen betrekking tot de versterking van de stad. De oudste gekende archeologische resten van de versterking van de stad dateren uit de volle middeleeuwen. De huidige Kruidtoren (CAI 20110) maakte oorspronkelijk deel uit van de tweede stadsomwalling uit de 14de eeuw. Verder zijn er bij de

¹ Alle kaarten dienden voor dit onderzoek georeferereerd te worden. Het resultaat kan echter een foutmarge hebben. Het huidige stratenplan van het centrum van Zoutleeuw is weliswaar amper veranderd sinds de 16de-eeuwse kaart van Jacob Van Deventer, maar het gebied ten oosten van het centrum, waar het huidige projectgebied zich bevindt, verandert volledig vanaf de 17de eeuw. Dit heeft gevolgen voor de georeferatie van de kaarten. Bij gebrek aan geschikte referentiepunten in het projectgebied werden er referentiepunten buiten het projectgebied gebruikt, met name in het historische centrum van de stad ten westen van het projectgebied. Mogelijk vertoont het deel van de kaarten waar het projectgebied zich bevindt hierdoor afwijkingen. Verscheidene georeferentiemethodes werden uitgetoetst en de *Thin Plate Spline* methode die de gehele kaart modelleert rond de referentiepunten gaf het meest betrouwbare resultaat.

² <http://cai.erfgoed.net/>

archeologische begeleiding van de kanalisatie van de Kleine Gete in de jaren '90 van vorige eeuw delen van de stadsmuur uit de 14de eeuw gevonden, evenals een waterpoort³ (CAI 3182).

Van de derde stadsomwalling zijn er ook verscheidene restanten gekend. Zo duidt CAI 3180 op de oude citadel waarvan de wallen nog te herkennen zijn op luchtfoto's. Verder zijn de grachten van de derde stadsomwalling op bepaalde plekken nog te herkennen aan het plaatselijke reliëfverschil (CAI 750, CAI 156507 en CAI 157992). Ten westen van het centrum is er nog de Veldschans of redoute 1 (CAI 151174) die deel uitmaakte van de 17de-eeuwse verdedigingswerken.

De overige CAI-nummers duiden alle op kloosters en kerken (CAI 3182, CAI 3185, CAI 3186, CAI 3881, CAI 5456).

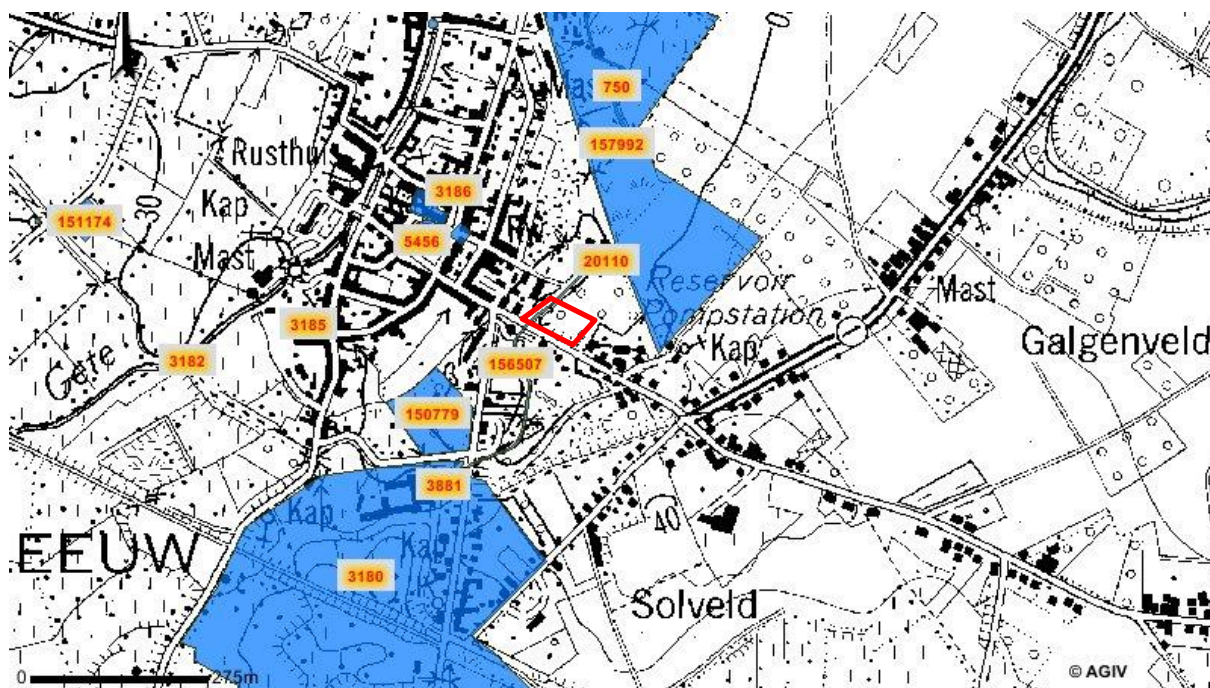

Fig. 2: Uittreksel uit de CAI met situering van het projectgebied.

³ Opsteyn *et al* 1996: 60-61. Opsteyn *et al* 1997: 83-84.

Hoofdstuk 2 Historische achtergrond

De kennis over de wordingsgeschiedenis van de middeleeuwse steden, en dan vooral de kleinere steden, wordt in de onderzoeksagenda van het Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed als problematisch en grotendeels incidenteel omschreven⁴. In tegenstelling tot het graafschap Vlaanderen of de Maasregio, zijn er voor het hertogdom Brabant weinig indicaties voor stedelijke ontwikkeling vóór de 10de eeuw. Verhulst ziet hiervoor een verklaring in de vrij late territoriale en politieke ontwikkeling van het hertogdom (vanaf de 12de eeuw) en acht hierbij de afwezigheid van een grote rivier als centrale as voor de handel een belangrijke factor⁵.

Het uit kleine rivieren bestaande waterwegenstelsel in het hertogdom was voornamelijk zuid-noordwest gericht en volgens Pirenne was de ligging van de Brabantse steden vooral bepaald door de plaatsen waar deze rivieren kruisten met de landroute Keulen-Brugge⁶. Bonenfant toonde echter aan dat deze oost-west as pas in het laatste kwart van de 12de eeuw aan belang begon te winnen en dus geen verklaring kon zijn voor het ontstaan van de Brabantse steden. Volgens hem speelde vooral het noord-zuid gerichte rivierennet een rol⁷.

Verhulst neemt aan dat de stedelijke ontwikkeling in Brabant omstreeks 1000 begon in Nijvel en Brussel en dat de stedelijke ontwikkeling van Brabant ten opzichte van Vlaanderen en de Maasregio ongeveer een eeuw later begon. Deze achterstand werd in de loop van de 12de eeuw wel weggewerkt. Voor Verhulst speelt de in belang toenemende landroute tussen Keulen en Brugge in elk geval een rol bij het wegwerken van deze achterstand⁸.

Volgens Gysseling werd de huidige stad Zoutleeuw in 980 voor het eerst vermeld als *Leuua*⁹. Tot in de 16de eeuw heette de stad eenvoudigweg *Leeuw*¹⁰. De oudst gekende vermelding van Zoutleeuw zou uit 1533 dateren.

De ligging van Zoutleeuw op de belangrijke handelsas Brugge-Keulen en langsheen de bevaarbare Kleine Gete leidde in de middeleeuwen al snel tot de economische bloei van de stad. Zoutleeuw fungeerde als de meest inlandse haven van het oostelijk Scheldebekken¹¹. Ingevoerde producten werden hier ontscheept om over land verder te worden verhandeld, terwijl regionale producten zoals o.m. laken, graan en Gobertangesteent via Zoutleeuw werden verhandeld op binnen- en buitenlandse markten. De bloei van de stad in de middeleeuwen weerspiegelt o.m. zich in de bouw van de gotische Sint-Leonarduskerk.

In 1133 zou voor het eerst een stadswal rond Zoutleeuw vermeld zijn in een kroniek van de Abdij van Sint-Truiden¹². Op basis hiervan wordt algemeen aangenomen dat de eerste stadswal van voor 1133 dateert.

Deze stadswal bestond uit een muur met torens en een brede gracht ervoor. Er waren 5 poorten (Uithempoort, Dalempoort, Binnenpoort, Koeipoort en Hellepoort). Deze eerste stadswal is redelijk gedetailleerd afgebeeld op de kaart van *Sout Leeuwe* van Jacob van Deventer (1560), de oudst bewaarde weergave van de stad (fig. 3).

⁴ http://www.vioe.be/images/uploads/content/downloads/Onderzoeksagenda_Archeologie.pdf

⁵ Verhulst 1999: 110-111.

⁶ Pirenne 1927.

⁷ Bonenfant 1953.

⁸ Verhulst 1999: 113.

⁹ <http://www.wulfila.be/tw/query/?find=zoutleeuw&cat=1>

¹⁰ <http://nl.wikipedia.org/wiki/Zoutleeuw>

¹¹ Opsteyn 1996: 14.

¹² Opsteyn 1996: 12-14 en 18, Kempeneers 2003: 22.

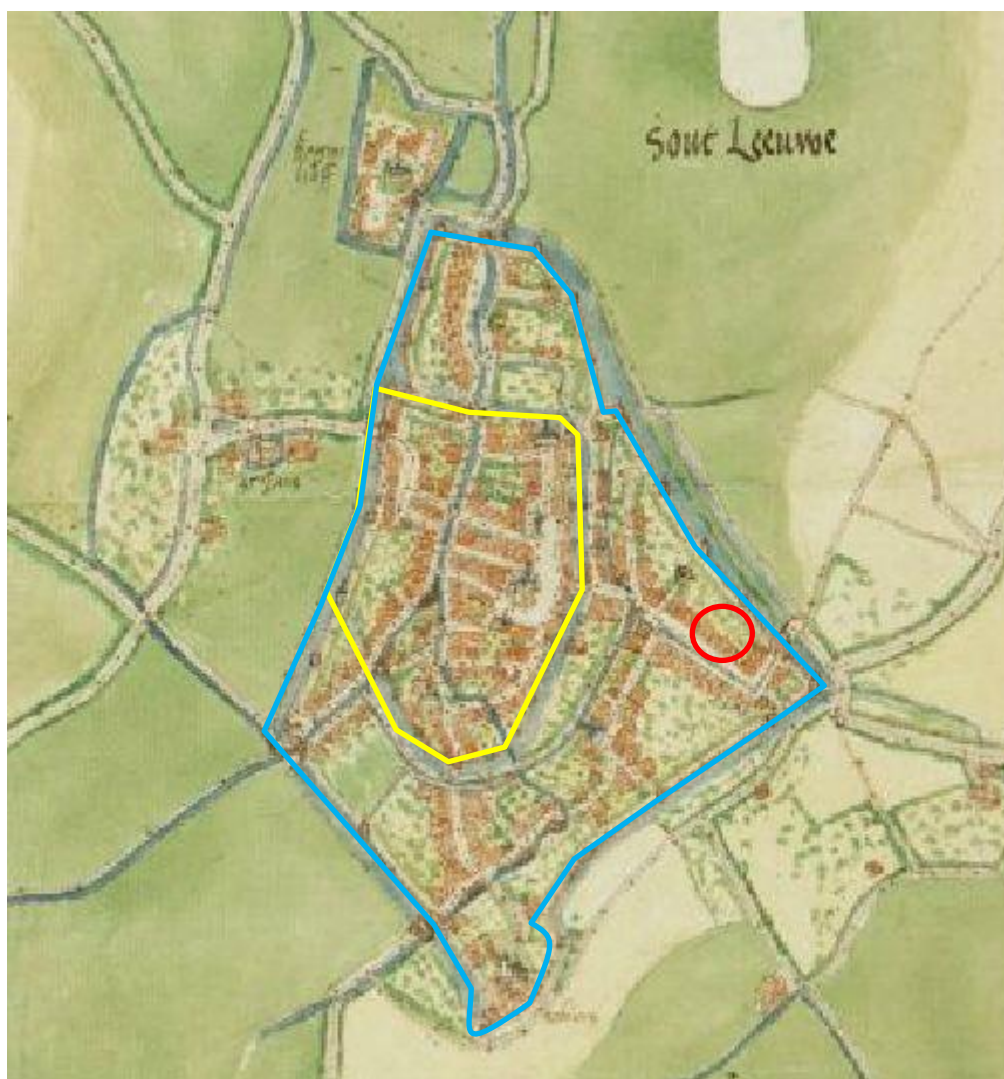

Fig. 3: Kaart van Jacob van Deventer (1560) met aanduiding van het projectgebied (rood), de eerste stadsomwalling (geel) en de tweede stadsomwalling (blauw)¹³.

In 1312 werd Zoutleeuw een van de zeven vrije steden van het hertogdom Brabant. Zoutleeuw stond bekend om zijn lakenindustrie¹⁴. Het laken werd in het Maas- en Rijnland, in Engeland en in Frankrijk verhandeld. De stad ontving belangrijke privileges van de hertogen van Brabant. In de 14de eeuw was het bevolkingsaantal dermate gestegen dat een uitbreiding van het stedelijk grondgebied nodig was. Zoutleeuw lag bovendien op de grens van het hertogdom Brabant met het prinsbisdom Luik. Tussen 1330 en 1350 werd een tweede verdedigingsmuur gebouwd die ongeveer 350 m van de westelijke ringmuur van de eerste stadswal overnam¹⁵. Kempeneers neemt aan de hand van een citaat van Gramaye (1579-1635) aan dat de bouw van de nieuwe stadswal in 1330 te

¹³ <http://lucia.kbr.be/mapview/index.php?image=/deventer/1588364.imgf>

¹⁴ <http://nl.wikipedia.org/wiki/Zoutleeuw>

¹⁵ Kempeneers 2003: 29-30.

situëren is¹⁶. Voor deze muur werd een brede gracht gegraven. Tegelijkertijd zou een derde verdediging geconstrueerd zijn die bestond uit aarden wallen en droge grachten¹⁷.

Deze verdedigingswerken zijn eveneens redelijk gedetailleerd weergegeven op de kaart van Jacob van Deventer (1560) (fig. 3). De tweede stadsomwalling kreeg eveneens 5 poorten (Uithempoort of Tiensepoot (nieuwe locatie), Buitenste Dalempoot of Diestsepoot, Sint-Truidensepoot, Koeipoort (nieuwe locatie) en Kunkenspoort).

Het huidige projectgebied bevindt zich ten oosten van de eerste stadsomwalling en binnen de tweede stadsomwalling. In elk geval lijkt het duidelijk te zijn dat het huidige projectgebied bebouwd was in de 16de eeuw (fig. 4). De weg van Zoutleeuw naar Sint-Truiden lijkt eveneens door het huidige projectgebied te lopen.

Fig. 4: Detail van de gegeoreferentie kaart van Van Deventer (1560) met aanduiding van het projectgebied.

De concurrentie van Laken uit Engeland in de 15de eeuw luidde het einde van de economische bloeiperiode van Zoutleeuw in. De neergang werd versterkt door de opkomst van Tienen als handelscentrum toen de Gete in 1525 tot in die stad bevaarbaar werd. Vooral tijdens de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) kende Zoutleeuw een sterk economisch verval¹⁸.

Op militair-strategisch vlak daarentegen werd Zoutleeuw door zijn ligging belangrijk. Zoutleeuw werd in de 17de eeuw versterkt om zo de Spaanse Nederlanden te beschermen tegen de Franse en Hollandse aanvallen¹⁹. In 1642 werd er van de Dormaalsebeek tot de Sint-Truiderpoort een aarden linie aangelegd. In 1655 en 1656 werden er dan weer pallisades aangelegd om de zwakkere plekken te versterken²⁰. De militaire ingenieur Antoine van Marck (1630-1684) werd in 1666 naar Zoutleeuw gestuurd om de toenmalige verdedigingswerken te moderniseren en uit te breiden. De

¹⁶ Kempeneers 2003: 29.

¹⁷ Opsteyn 1996: 12-14.

¹⁸ Roosens 1982: 22.

¹⁹ Moria 2005: 11.

²⁰ Roosens 1982: 22.

werkzaamheden begonnen in 1667. De landerijen rond de stad werden in de plannen opgenomen als mogelijk overstromingsgebied. Toen alle werken hieromtrent waren uitgevoerd, was bijna 80% van de stad omgeven door water. Het terrein ten oosten van de stad lag echter hoger waardoor men het niet kon laten onderlopen. Hierdoor kwamen de grootste verdedigingswerken aan de oostelijke zijde te liggen (fig. 5).

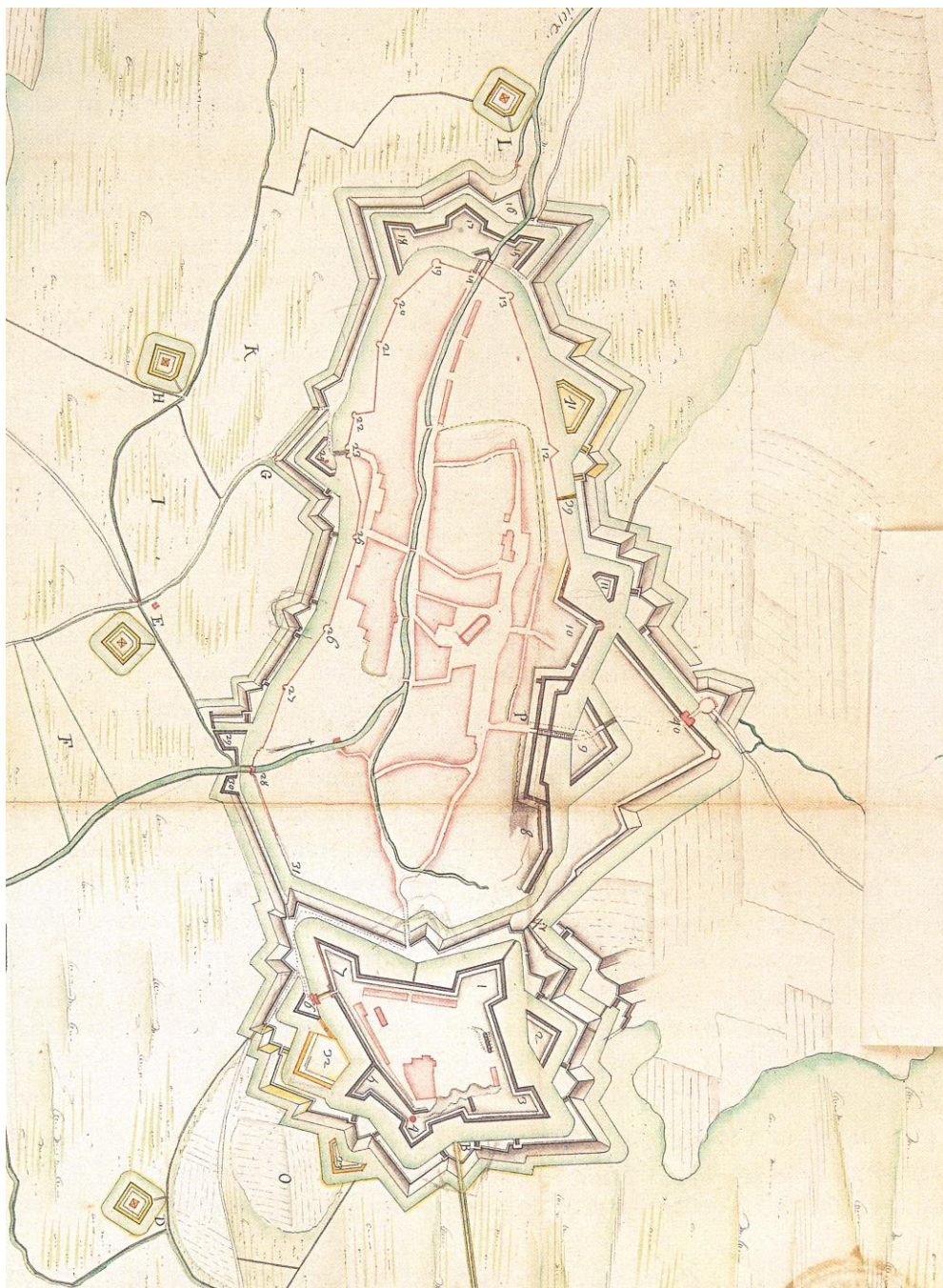

Fig. 5: Kaart van Zoutleeuw uit 1701²¹.

²¹ Moria 2005: 44, Plan de la ville et citadelle de Lewe ou de Leaw 1701. Archief Vincennes Frankrijk. Tablette 78 anno 1701.

Voor de bouw van deze nieuwe verdedigingswerken werd het landschap grondig veranderd; verscheidene straten verdwenen of werden verlegd²². De nieuwe Sint-Truidense poort werd beschermd door twee platte en weinig naar voren springende bastions waarvan de tussenliggende muur beschermd werd door een *ravelijn*, een buitenwerk. De brede gracht, gelegen voor de bastions, werd gevuld met het water van de Kleine Gete door middel van een verbindingsgracht tussen de Kunckenspoort en de Sint-Truidense binnenpoort²³. De Sint-Truidense binnenpoort werd op haar beurt beschermd door een reusachtige *couvreface*, een aarden buitenwerk. De brede weg die van de Sint-Truidense binnenpoort naar de Sint-Truidense buitenpoort liep was beschermd door een *glacis*, een zachte schuine helling. Samen met nog andere voorwerken zoals *ravelijnen*, leek dit een onneembare versterking. Dit alles werd nog extra beschermd door diep uitgegraven grachten en 3 ophaalbruggen.

Hoewel de grachten diep moest uitgegraven worden om met water gevuld te geraken, kwamen de verdedigingswerken met slechts geringe hoogte boven het maaiveld uit. Meer naar voren lag een tweede, sterk verdedigd poortgebouw met net voor de brug een enorme ronde toren (*Barbacane*) bestaande uit 2 verdiepingen en een binnenplein²⁴. De toegangsweg naar de stad liep over dit plein. Deze toegang kon door middel van twee doorgangen voorzien van valhekkens en vier poorten afgesloten worden.

Na het georefereren van contemporaine kaarten en de projectie op de huidige kaart, blijkt het projectgebied zich ter hoogte van de middelste van de drie grachten te bevinden (fig. 6, fig. 7 en fig. 8). Ook hier is niet uit sluiten dat het resultaat afwijkingen vertoont. De middelste ophaalbrug lag net buiten of net binnen het huidige projectgebied. Op de kaarten is aan de westzijde van deze gracht een verdedigingswerk te zien. Het is niet duidelijk of het hier gaat om een muur of een aarden wal. Een zeer gedetailleerde weergave van de omgeving van de Sint-Truidensepoort, waar het projectgebied zich bevindt, is te vinden op een kaart van 1705 (fig. 9).

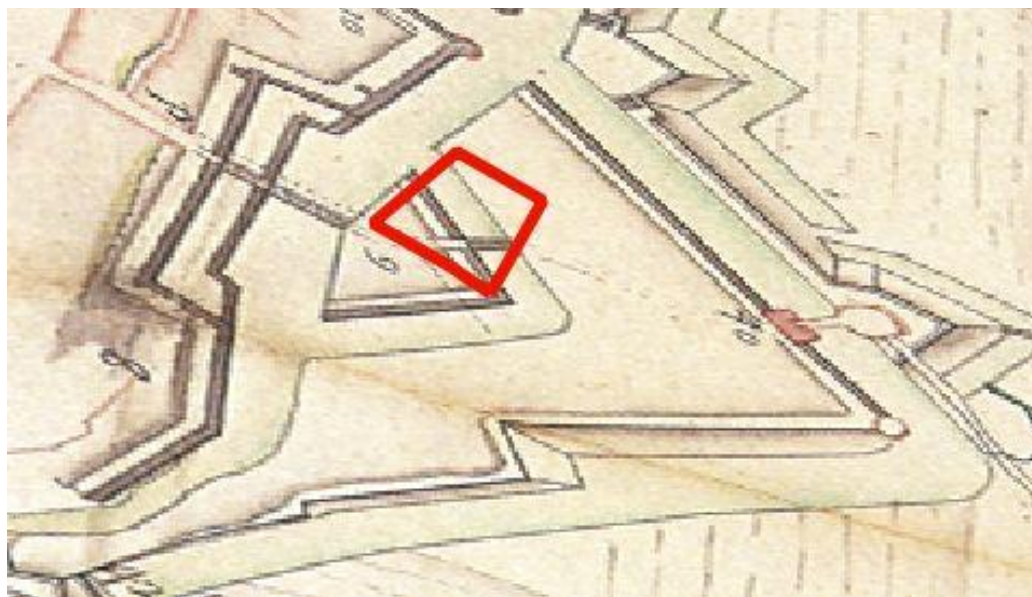

Fig. 6: Detail van een kaart uit 1701 met aanduiding van het projectgebied²⁵.

²² Moria 2005: 11, 16.

²³ Moria 2005: 16.

²⁴ Moria 2005: 18-19.

²⁵ Moria 2005: 44, Plan de la ville et citadelle de Lewe ou de Leaw 1701. Archief Vincennes Frankrijk. Tablette 78 anno 1701.

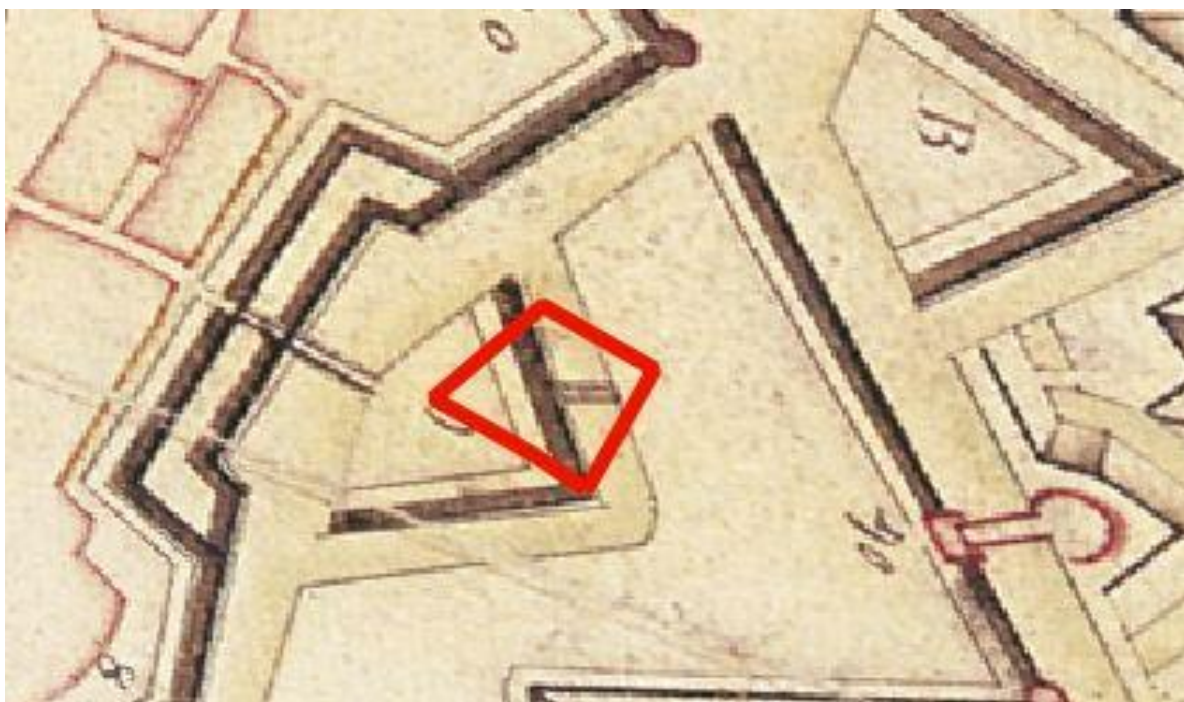

Fig. 7: Detail van een kaart uit 1703 met aanduiding van het projectgebied²⁶.

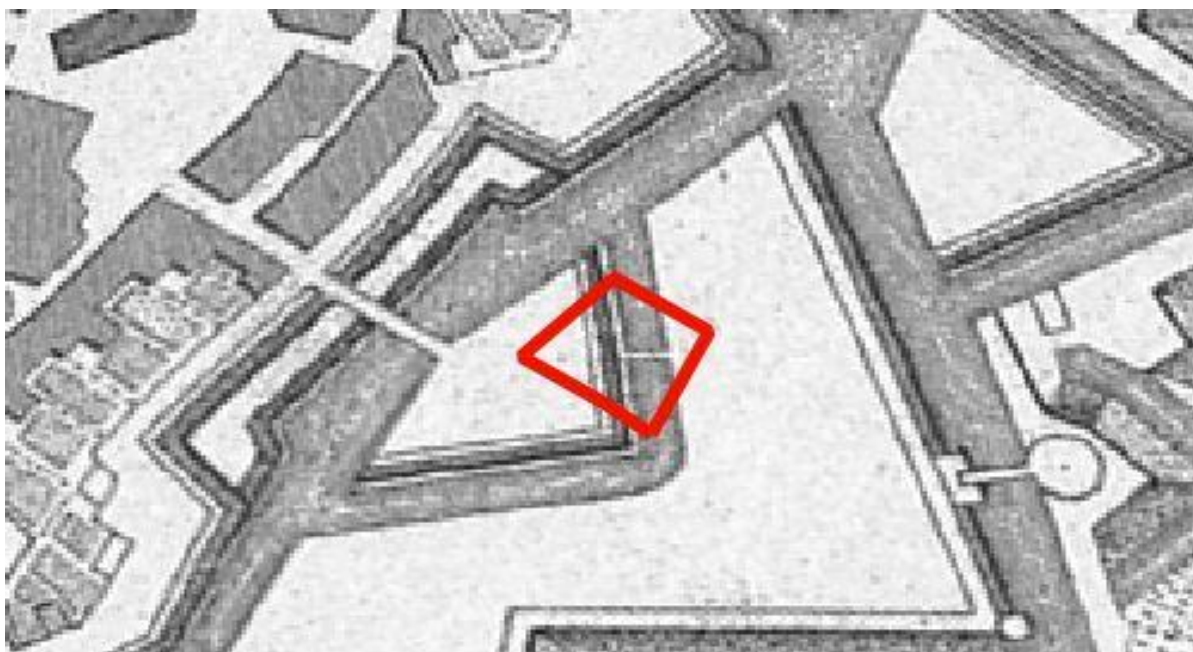

Fig. 8: Detail van een kaart uit 1705 met aanduiding van het projectgebied²⁷.

²⁶ Moria 2005: 51, Plan de la ville et citadelle de Leaw 1703. Archief Vincennes Frankrijk. Tablette 78 anno 1703.

²⁷ Moria R. 2005: 42. Inname van Zoutleeuw, Général Pelet, 1705. Archief José Huypens, Zoutleeuw.

In 1671, gelijktijdig met de werken aan de stadsvesten en -poorten en eveneens grotendeels onder leiding van Antoine van Marck, werd op een wat hoger gelegen plek ten zuiden van de stad de citadel buiten de stadsmuren aangelegd.

Na de inname van Zoutleeuw door de Fransen in 1678 werden plannen gemaakt om de zwakkere oosthelft van de stadswal bijkomend te versterken. Deze plannen werden echter niet uitgevoerd²⁸.

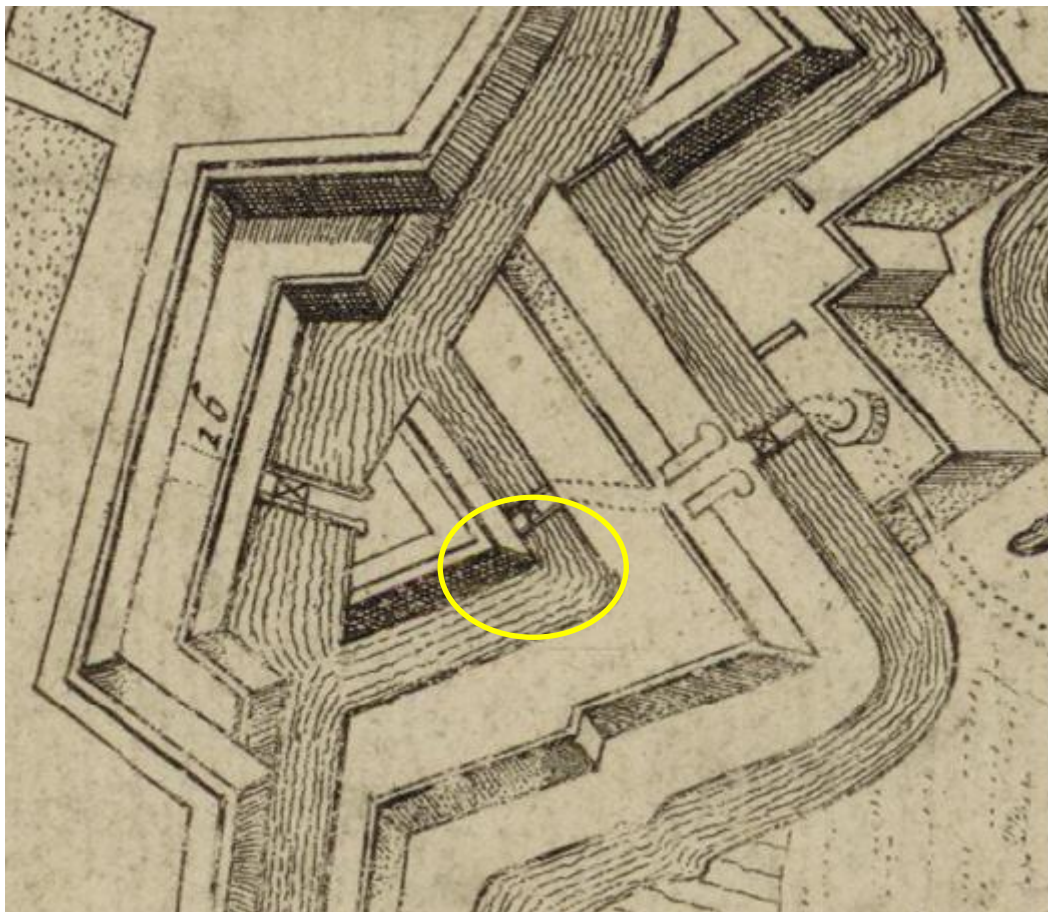

Fig. 9: Detail van een kaart uit 1705 met aanduiding van het projectgebied²⁹.

In het begin van de 18de eeuw, tijdens de Spaanse Successieoorlog (1701-1713) werden opnieuw plannen gemaakt ter verbetering van de inmiddels verwaarloosde vesting. Het enige plan dat in 1703 daadwerkelijk gerealiseerd werd, was de toevoeging van een *halve maan* aan de Sint-Truidense poort, een buitenwerk gelegen voor het linkerbastion van de binnenpoort³⁰. Voor de *halve maan* werd een gracht aangelegd.

Door veranderingen op het politieke toneel verloor de vesting haar militaire betekenis en in 1714 werd na meer dan 40 jaar een einde gemaakt aan de overstromingen en de wateroverlast rond de stad³¹. De Ferrariskaart (1771-1778) (fig. 10) toont dat de verdedigingswerken nog gedeeltelijk

²⁸ Moria 2005: 40.

²⁹ <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b84453816/f1.zoom.r=.langFR>, Plan en Attaque der Stadt St. Leeuwe 1705. Bibliothèque nationale de France, GED-6463(II,29)

³⁰ Moria 2005: 50.

³¹ Moria 2005: 57.

aanwezig waren in de jaren 1770. Er zijn enkele veranderingen opgetreden aan de Sint-Truiderpoort. Enkel de aarden wal of muur in het midden tussen de Sint-Truiderbinnenpoort en de buitenpoort is nog zichtbaar. Haaks hierop lijkt de noordwest-zuidoostlopende weg, de huidige Sint-Truidensesteenweg, te zijn doorgetrokken. In het huidige projectgebied lijkt zich een restant van de aarden wal of muur te bevinden (fig. 11).

De Ferrariskaart is de jongste kaart waarop alle verdedigingswerken nog zichtbaar zijn, want in 1784 werden grote delen van de verdedigingswerken ontmanteld op bevel van Jozef II. De bestaande wallen werden geniveleerd en de grachten werden opgevuld³².

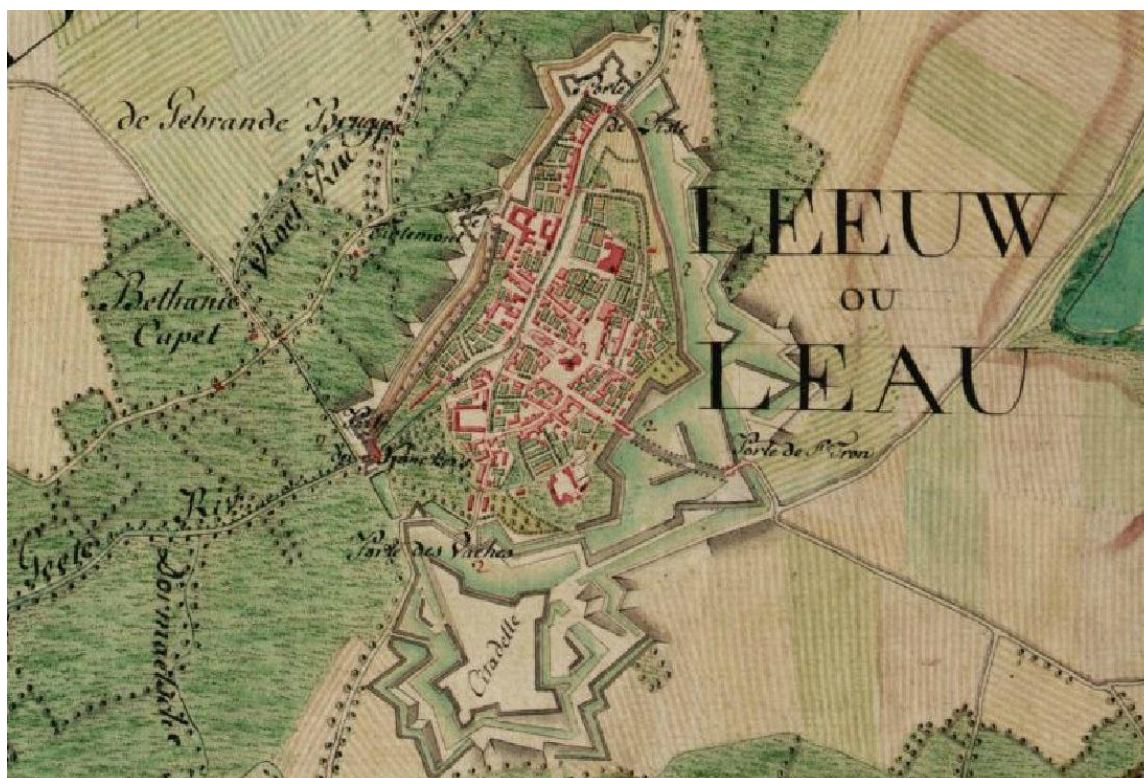

Fig. 10: Uittreksel uit de Ferrariskaart met situering van het projectgebied³³.

³² Moria 2005: 60.

³³ http://www.kbr.be/collections/cart_plan/ferraris/ferraris_nl.html

Fig. 11: Detail van de Ferrariskaart met aanduiding van het projectgebied³⁴.

Op de Poppkaart (1842-1879) (fig. 12) is ten zuiden van het huidige projectgebied een gracht zichtbaar naast de Sint-Truiderweg. Het huidige projectgebied zelf is in gebruik als landbouwgebied. De Atlas der Buurtwegen (fig. 13) schetst een gelijkaardig beeld. Op beide kaarten is ook de huidige Sint-Truidensesteenweg en de weg ten noorden van het projectgebied reeds zichtbaar.

Fig. 12: detail van de Poppkaart met aanduiding van het projectgebied³⁵.

³⁴ http://www.kbr.be/collections/cart_plan/ferraris/ferraris_nl.html

Fig. 13: Uittreksel uit de Atlas der Buurtwegen met situering van het projectgebied³⁵.

Doorheen de eeuwen hebben er verschillende ingrijpende veranderingen plaatsgevonden in het huidige projectgebied. Het projectgebied lag buiten de eerste stadsomwalling maar binnen de tweede stadsomwalling en was in de 16de eeuw bebouwd. Deze bebouwing, die op de kaart van Jacob van Deventer (1560) (fig. 3) weergegeven is in het projectgebied, moest plaatsruimen voor de aanleg van de derde stadsomwalling (fig. 5).

Bij de aanleg van deze derde stadsomwalling is er een gracht gegraven doorheen het huidige projectgebied. Ten oosten van deze gracht bevond er zich een aarden wal. Bij de aanleg van de gracht zijn waarschijnlijk veel van de oudere archeologische resten, zoals de 16de-eeuwse bebouwing, vernietigd. Tegen het einde van de 18de eeuw (Ferrariskaart, fig. 10) staat het gehele projectgebied onder water en is enkel nog de aarden wal zichtbaar. Deze 18de-eeuwse situatie kan er voor zorgen dat de 17de-eeuwse gracht niet duidelijk te herkennen zal zijn. Dit wordt nog eens bemoeilijkt door het feit dat er niet dieper dan 1 meter gegraven mag worden.

De precieze ligging van de gracht en de aarden wal zijn onbekend omdat het georefereren van de oude plannen van Zoutleeuw een onnauwkeurig resultaat oplevert. Zo bleek het voor alle kaarten, met uitzondering van de Poppkaart en de Atlas der Buurtwegen, niet mogelijk om betrouwbare referentiepunten te vinden in het huidige projectgebied. Er is slechts 1 betrouwbaar referentiepunt ten oosten van het huidige projectgebied. Alle andere bruikbare referentiepunten bevinden zich in het centrum van de stad. Omdat bij het georefereren de *Thin Plate Spline*-methode werd gebruikt, zijn de gegeorefereerde kaarten ter hoogte van het projectgebied vervormd ten opzichte van de originele kaarten. Het is duidelijk dat in 17de eeuw een gracht in noordwest-zuidoostelijke richting door het projectgebied loopt maar het is echter niet duidelijk waar deze gracht zich precies bevindt. Aangezien de belangrijkste archeologische resten die bij dit proefsleuvenonderzoek verwacht worden de 17de-eeuwse gracht en aarden wal zijn, zullen de proefsleuven loodrecht op de vermoedelijke richting van deze structuren worden aangelegd.

³⁵ http://dgtl.kbr.be:8881/R/J3MDKDXD3MEXMM81SGECV11NK7GSK2KQMCUJRGRSVIYLE17V1U-00001?func=collections-result&collection_id=1511&pds_handle=GUEST

³⁶ <http://www.vlaamsbrabant.be/verkeer-mobiliteit/wegen/raadpleeg-atlas-der-buurtwegen/index.jsp>

Hoofdstuk 3 Bodemkundige aspecten

3.1 Fysiografie

3.1.1 Lokale topografie en hydrografie

Het onderzoeksgebied ligt op een hoogte tussen 29 en 31 m TAW. Het oppervlak helt af naar het noordoosten toe (fig. 14).

Het gebied wordt ontwaterd door de Kleine Gete die ten westen van het projectgebied door Zoutleeuw stroomt (fig. 15). De Kleine Gete is onderdeel van het Demerbekken. Ten oosten van Zoutleeuw ligt nog de Sint-Odulfusbeek, ten zuiden ervan de Dormaalsebeek.

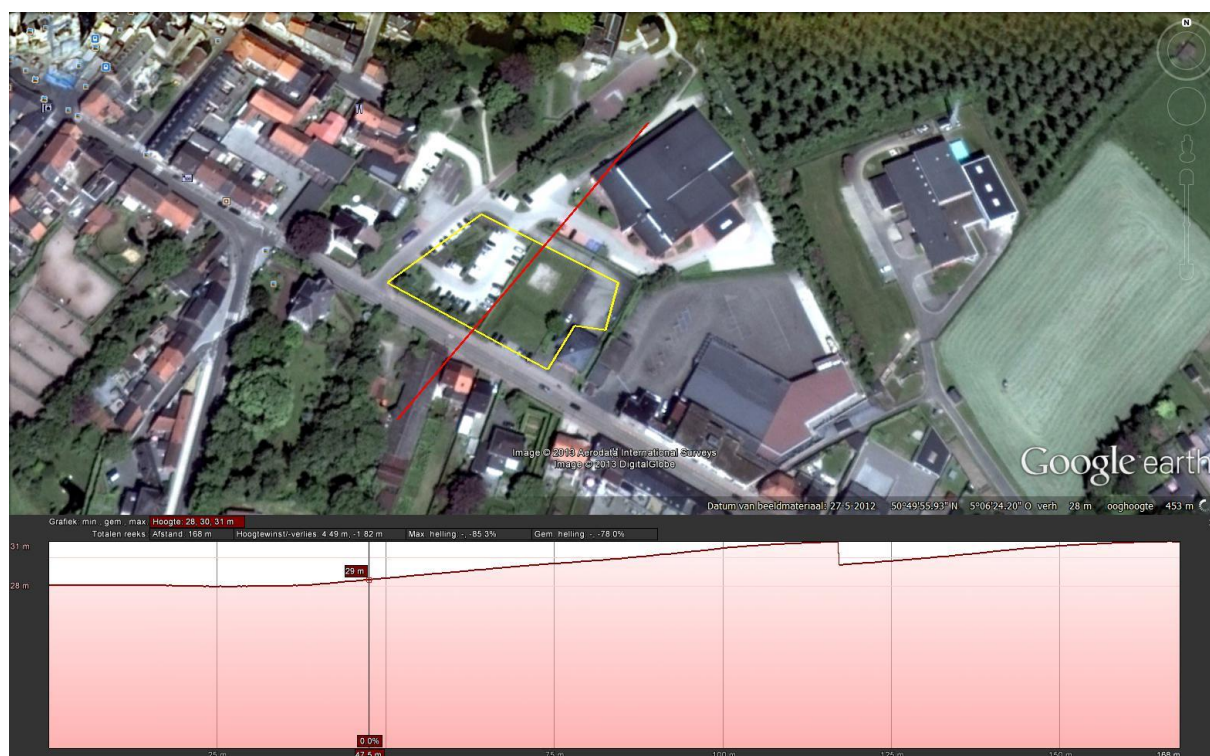

Fig. 14: Noordoost-zuidwestlengteprofiel van het oppervlak en de helling in het projectgebied.

3.1.2 Algemene geologische opbouw

3.1.2.1 Tertiair geologische opbouw

Onder het projectgebied bevinden zich sedimenten die behoren tot de Formatie van Tienen (fig. 16). Deze formatie dateert uit het Laat Paleoceen (fig. 17).

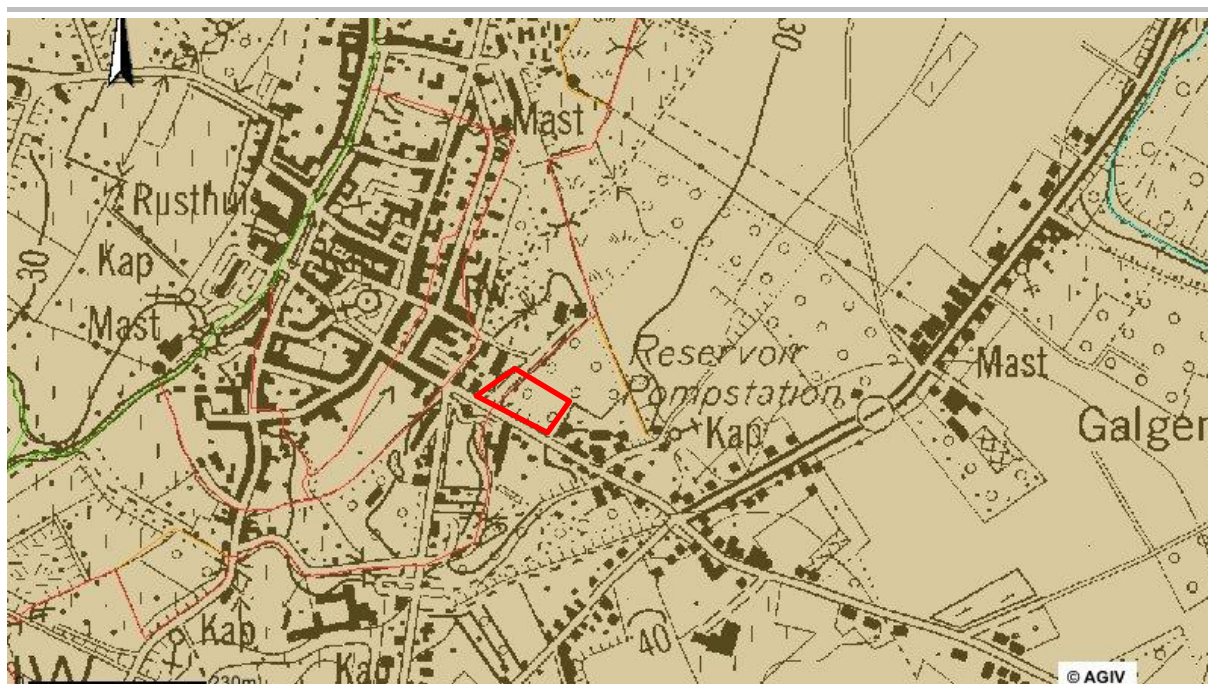

Fig. 15: Topografie en hydrografie rond het aangeduide onderzoeksgebied³⁷.

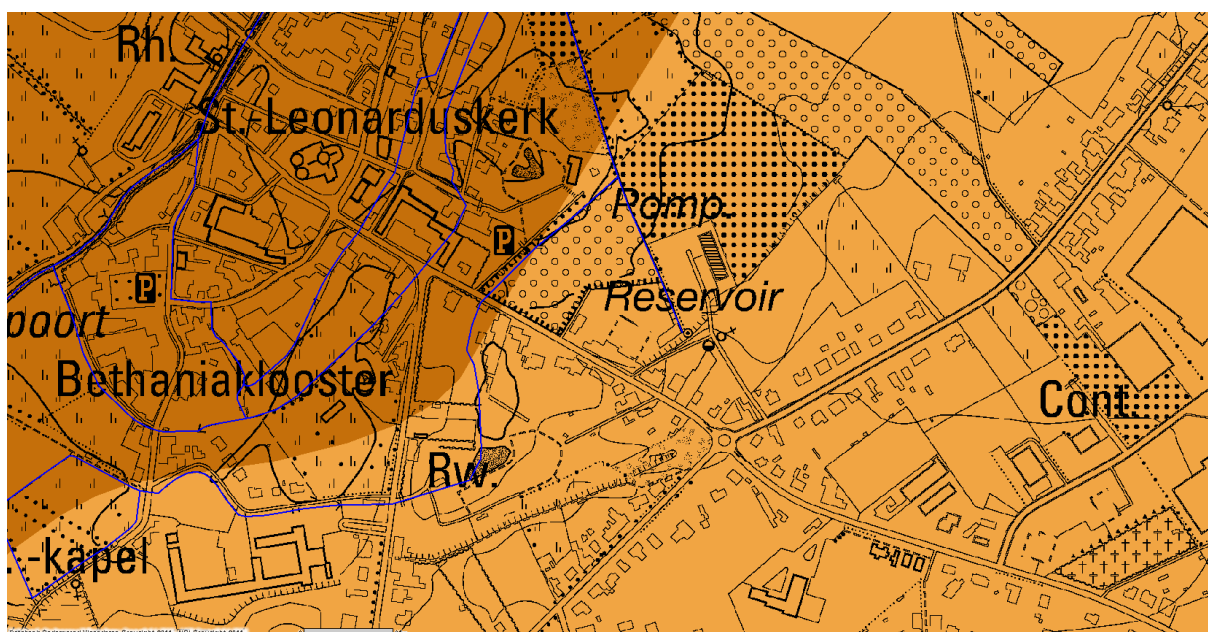

Fig. 16: Tertiair geologische kaart met aanduiding van het projectgebied.

De Formatie van Tienen wordt vertegenwoordigd door het Lid van Loksbergen³⁸. Dit lid bestaat uit zwarte zware en vette lignietrijke klei met zandige boorgangen, pyriet, vissenschubben, wortelsporen en andere plantenresten. Onder de klei is er meestal een witachtige zandige mergel aanwezig, afgewisseld met lenzen van zandige, bleekgroene klei en soms grijze kwartszanden. Ook in dit mergelige deel worden naast er sponsnaalden veel houtfragmenten gevonden. Deze afzettingen van fluviatile en lagunaire oorsprong komen in een smalle zuidzuidwest-noordnoordoost gerichte band

³⁷ <http://geo-vlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen/>

³⁸ Matthijs & de Geyter 1999: 44.

Het archeologisch vooronderzoek Aen Den Hoorn te Zoutleeuw

voor, gaande van Eghezée over Tienen, Diest en Beringen tot Leopoldsborg. Ze vullen een geulvormige insnijding op in de onderliggende Formatie van Hannut.

De dikte van de sedimenten is zeer variabel gezien het erosieve karakter van de basis van de formatie.

Net ten noordwesten van het projectgebied bevindt zich de Formatie van Hannut. Deze bestaat uit de Leden van Grandglise, Halen en Waterschei. Van boven naar onder worden de sedimenten steeds fijner. Zo bestaat het Lid van Grandglise uit zand, het Lid van Halen uit silt en het Lid van Waterschei uit klei.

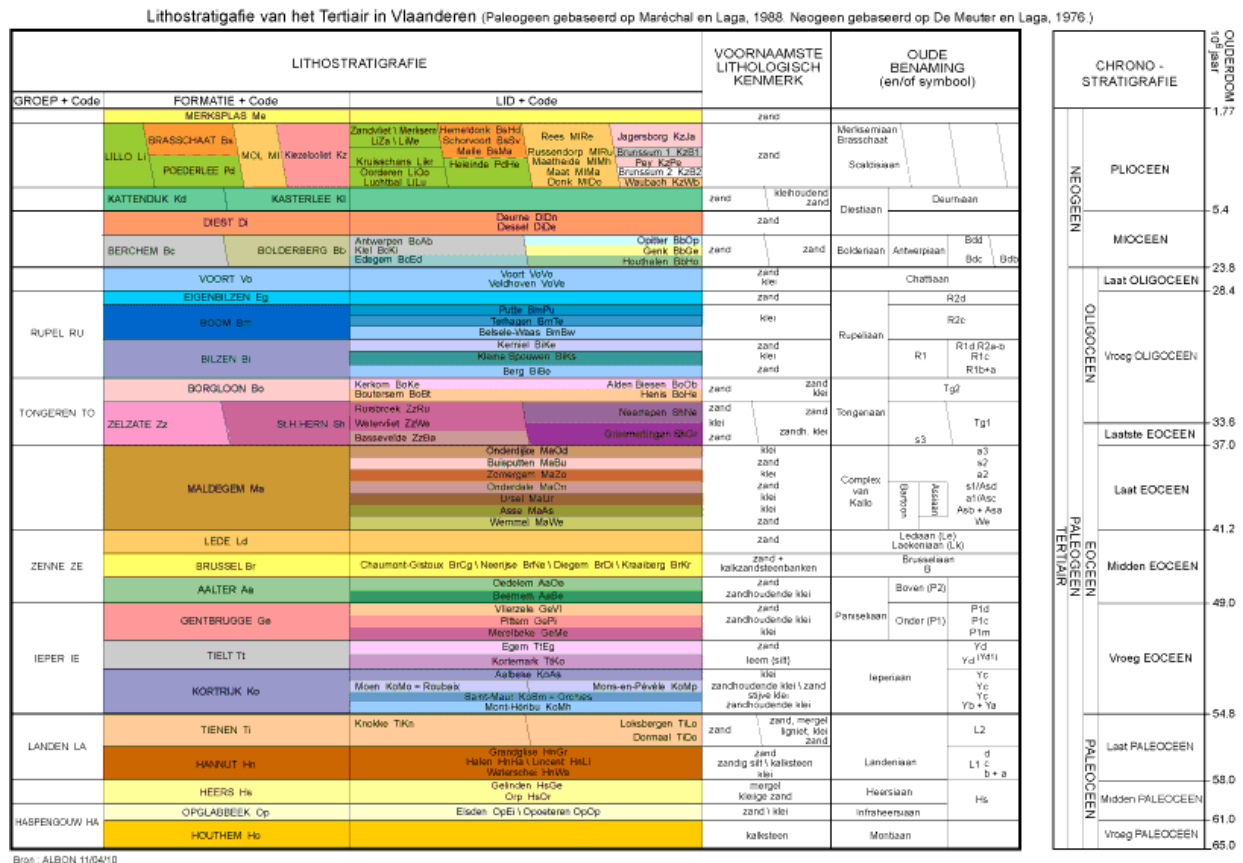

Fig. 17: Litho- en chronostratigrafie van het Tertiair in Vlaanderen.

3.1.2.2 Quartair geologische opbouw

Op het kaartblad Hasselt, waarop het projectgebied zich bevindt, wordt een onderscheid gemaakt tussen de eolische zandafzettingen ten noorden van de Demervallei, de eolische zandleemafzettingen ten zuiden van de Demer en de lemige zandafzettingen die de overgang vormen tussen deze beide en die zich ook grotendeels ten noorden van de Demervallei bevinden (fig. 18)³⁹.

Op het projectgebied lijken er vooral zandleemafzettingen voor te komen. Mogelijk bevindt het gebied zich dan ook in een overgangszone van de dekzanden en de lössafzettingen. De afzetting kan beschouwd worden als een afwisseling van fijne laagjes van de zanden van Wildert en de Haspengouw leem.

³⁹ Frederickx & Gouw 1996: 21.

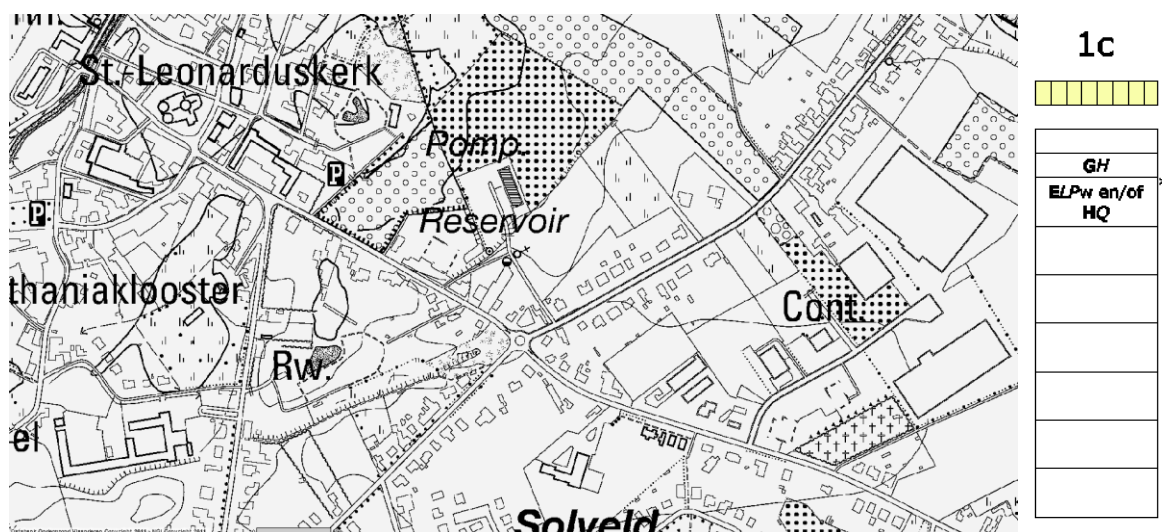

Fig. 18: Quartair geologische kaart met aanduiding van het projectgebied.

Legende⁴⁰:

- GH** Getijdenafzettingen(mariene en estuariene) van het Holocene
- ELPw** Eolische afzettingen (zand tot silt) van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) , mogelijk Vroeg-Holocene. Zand tot zandleem in het noordelijke en centrale gedeelte van Vlaanderen. Silt (loess) in het zuidelijke gedeelte van Vlaanderen.
- HQ** Hellingsafzettingen van het Quartair

3.2 Bodemeenheden rond de site en hun eigenschappen

De voormalige citadel en het noordoostelijke deel van de derde stadsomwalling zijn te herkennen op de bodemkaart. Beiden staan aangeduid als opgehoogde gronden (ON). Het projectgebied zelf staat op de bodemkaart aangeduid als bebouwde zone (OB) (fig. 19).

De bodemseries in de onmiddellijke omgeving van het projectgebied bestaan o.m. uit matig droge licht zandleembodem met sterk gevlekte, verbrokkelde textuur B horizont (wPcc), matig droge zandleembodems met textuur B horizont (Lca) en matig natte zandleembodems met textuur B horizont.

⁴⁰ Bogemans 2005: 1.

19

Hoofdstuk 4 Werkmethode en resultaten

De proefsleuven dienden aangelegd te worden over de volledige lengte of breedte van het terrein, dwars op de grachten en wallen. In overleg met Onroerend Erfgoed en op vraag van de opdrachtgever werden de sleuven echter zo ingeplant dat de parking grotendeels behouden kon worden (fig. 20). De oriëntatie van de sleuven werd deels bepaald door het terrein, omdat het bureauonderzoek geen duidelijk uitsluitsel gaf over de exacte ligging van de grachten en wallen. De hele zone lijkt in een zone te liggen die grotendeels binnen de uitstulping van de gracht en wallen valt.

Fig. 20: Sleuvenplan.

In totaal werden hiervan twee proefsleuven uitgevoerd, namelijk de meest noordwestelijke (sleuf 1) en de voorlaatste zuidoostelijke (sleuf 2). Deze twee sleuven gaven reeds een voldoende inzicht in de bodem, waarna, in overleg met Onroerend Erfgoed, werd afgezien van verdere sleuven.

In sleuf 1 werd een gasbuis aangetroffen (fig. 21). Zowel in sleuf 1 als sleuf 2 werd een zwaar opgehoogd bodemprofiel aangetroffen, waarbij resten van plastic tot ongeveer 1,7-1,8 m onder het huidige maaiveld voorkwamen (fig. 22).

Fig. 21: Zicht op sleuf 1 met op de voorgrond de aangetroffen gasbuis.

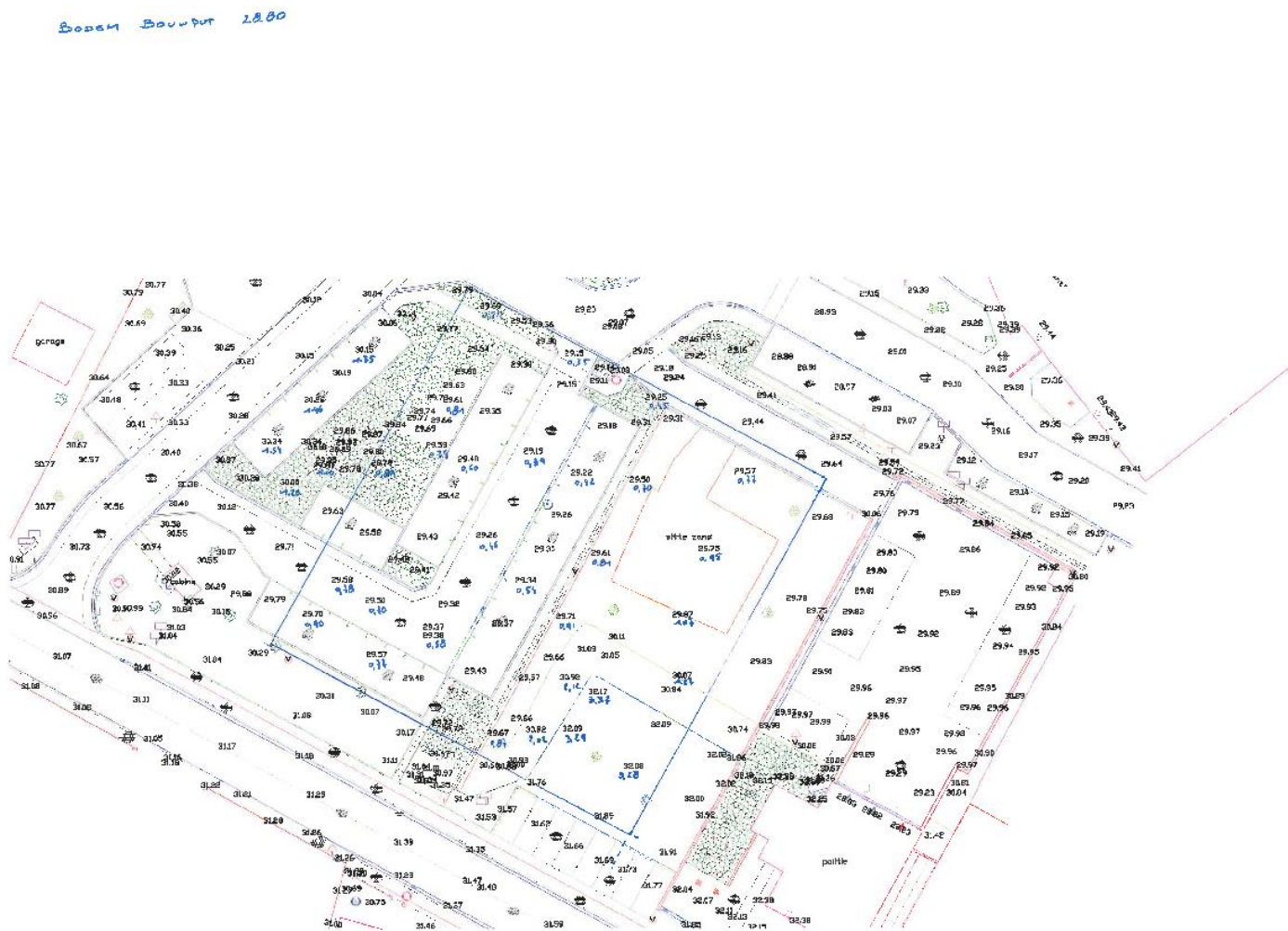

Fig. 22: Bodempromiel in sleuf 2.

Het eerste archeologisch relevante niveau bevond zich op ongeveer 1,8 m onder het huidige maaiveld. In sleuf 2 bevond zich onder de teelaarde van ca. 30 cm dik een eerste puinpakket (tot 90 cm onder het maaiveld). Dit puinpakket bestond uit een bruine vulling met veel klein puin (baksteen, kalkmortel, beton, asfalt,...) en is een recente ophogingslaag. Hieronder bevond zich een donkergrijze laag die organisch aandoet, maar waarin nog kleiner puin en plastic aanwezig is. De laag reikt tot ongeveer 1,3 m onder het maaiveld. Onder deze laag bevond zich een bruinere laag die groter baksteenpuin, maar ook nog plastic, bevatte. Pas op 1,8 m onder het maaiveld werd een donkergrijze organische laag aangetroffen die mogelijk als grachtvulling te interpreteren is. Met zekerheid kan dit niet gesteld worden, omdat er niet dieper gegraven werd en ook omdat er geen vondsten werden aangetroffen. Verdere boringen waren niet mogelijke omwille van het grondwater.

Op basis van de bouwplannen (fig. 23) is er voor de laagst gelegen zone, waar sleuf 1 werd aangelegd, een maximale afgraving van 35 cm onder het huidige maaiveld. Meer naar het zuiden toe neemt de diepte van uitgraving toe, maar hier loopt het terrein ook sterk omhoog, naar de Sint-Truidersteenweg.

Gelet op de grote diepte van het archeologisch relevante niveau (ca. 1,7-1,8 m onder het huidige maaiveld) en de ingreep in de bodem die niet zo diep reikt, werd in overleg met Onroerend Erfgoed beslist niet verder te graven.

Alle sleuven werden digitaal ingemeten, evenals de hoogtes van het maaiveld en het archeologische vlak (fig. 24).

Fig. 24: Opgravingsplan.

Hoofdstuk 5 Besluit

Conform art. 4 § 2 van het Decreet houdende Bescherming van het Archeologisch Patrimonium van 30 juni 1993 (B.S. 15.09.1993), gewijzigd bij decreet van 18 mei 1999 (B.S. 08.06.1999), 28 februari 2003 (B.S. 24.03.2003), 10 maart 2006 (B.S. 7.6.2006), 27 maart 2009 (B.S. 15.5.2009) en 18 november 2011 (B.S. 13.12.2011) zijn de eigenaar en de gebruiker ertoe gehouden de archeologische monumenten die zich op hun gronden bevinden te bewaren en te beschermen en ze voor beschadiging en vernieling te behoeden.

Daarom werd een archeologisch vooronderzoek gevraagd om de archeologische potentie van het terrein in te schatten.

Tijdens het vooronderzoek werd vastgesteld dat het terrein in het recente verleden zwaar werd opgehoogd (of gedempt), waardoor een eventueel archeologisch relevant niveau minimaal 1 m onder het diepste punt van verstoring van de geplande werken zit.

Daarom lijkt een verder archeologisch onderzoek niet verantwoord. Het officieel vrijgeven van het terrein gebeurt door Onroerend Erfgoed.

Ondanks het vrijgeven van het terrein blijven de algemene bepalingen die voorzien zijn in:

- het decreet van 30 juni 1993 houdende bescherming van het archeologisch patrimonium, gewijzigd bij de decreten van 18 mei 1999, 28 februari 2003, 10 maart 2006, 27 maart 2009 en 18 november 2011 (BS 08.06.1999, 24.03.2003, 07.06.2006, 15.5.2009 en 13.12.2011)
- en het besluit van de Vlaamse regering van 20 april 1994 tot uitvoering van het decreet van 30 juni 1993 houdende de bescherming van het archeologisch patrimonium, gewijzigd bij besluiten van de Vlaamse Regering van 12 december 2003, 23 juni 2006, 9 mei 2008, 4 december 2009, 1 april 2011 en 10 juni 2011

van toepassing, meer bepaald voor de bepalingen over de meldingsplicht van eventuele toevalsvondsten tijdens het verdere verloop van de werken.

Bibliografie

Frederickx E. & Gouwy S. 1996: *Toelichting bij de Quartairgeologische kaart. Kaartblad 25. Hasselt; Leuven.*

Kempeneers P. 2003: *Zoutleeuw, een toponymisch-geschiedkundige studie*, Instituut voor Naamkunde te Leuven, Leuven.

Matthijs J. & de Geyter G. 1999: *Kaartblad 25 Hasselt. Toelichtingen bij de geologische kaart van België - Vlaams Gewest*, Brussel..

Moria R. 2005: *De Spaanse citadel. De vesting Zoutleeuw in de 17de en 18de eeuw*, Zoutleeuw.

Opsteyn L. 1996: *Grote vondsten uit de Kleine Gete. Recent archeologisch onderzoek te Zoutleeuw. Tentoonstelling in het Historisch Stadhuis te Zoutleeuw 3 augustus - 27 oktober 1996*, Leuven.

Opsteyn L. , Lodewijckx M., Kumps F. en Wouters L. 1966: Stads kernonderzoek te Zoutleeuw (Vl.-Brab.), in : *Archaeologia Mediaevalis* 19, 60-61.

Opsteyn L. , Lodewijckx M., Kumps F. en Wouters L. 1997: Grote vondsten uit de Kleine Gete. Stads kernonderzoek te Zoutleeuw (Vl.-Brab.), in : *Archaeologia Mediaevalis* 20, 83-84.

Roosens B. 1982: De citadel van Zoutleeuw, in : *Archaeologia Belgica* 250, Brussel, 19-29,

Wilmet L. 1938: *Léau. La ville des souvenirs*, s.l.

Bijlagen

Bijlage 1 Fotoinventaris

Fotonummer	Aard foto
2013-021-01	Overzicht
2013-021-02	Overzicht
2013-021-03	Overzicht
2013-021-04	Overzicht
2013-021-05	Profiel in sleuf 1
2013-021-06	Profiel in sleuf 1
2013-021-07	Profiel in sleuf 1
2013-021-08	Profiel in sleuf 1
2013-021-09	Sleuf 1
2013-021-10	Sleuf 1
2013-021-11	Sleuf 1
2013-021-12	Sleuf 1
2013-021-13	Sleuf 1
2013-021-14	Sleuf 1
2013-021-15	Sleuf 1
2013-021-16	Sleuf 2
2013-021-17	Profiel in sleuf 2
2013-021-18	Profiel in sleuf 2
2013-021-19	Profiel in sleuf 2
2013-021-20	Profiel in sleuf 2
2013-021-21	Profiel in sleuf 2
2013-021-22	Sleuf 2
2013-021-23	Sleuf 2
2013-021-24	Overzicht
2013-021-25	Overzicht
2013-021-26	Overzicht
2013-021-27	Overzicht
2013-021-28	Overzicht
2013-021-29	Overzicht
2013-021-30	Overzicht

